

9. Sahno S. V. Vzaemozv'yazok mizh refleksieyu i osobistisnimi zminami zasudzhениh zhinok v umovah vipravnoyi koloniyi pid chas vidbuvannya pokarannya / S. V. Sahno. //Aktualni problemi psihologiyi: Zbirnik naukovih prats Institutu psihologiyi imeni G. S. Kostyuka NAPN Ukrayini. – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – Tom VII. Ekologichna psihologiya. – Vipusk 35. – S. 245–255.
10. Stepanov S. Yu. Psihologiya refleksii: problemy i issledovaniyu / Stepanov S. Yu., Semenov I. N. // Voprosy psihologii. – 1985. – № 3. – S. 31–40.
11. Sulitskiy V. V. Psihologichni aspekti pidgotovki zasudzhениh do zhittya na voli / V. V. Sulitskiy. // Teoriya ta dosvid zastosuvannya treningovih tehnologiy u praktichniy psihologiyi: Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. – K.: KIVS, 2003. – S. 230–236.
12. Shchedrovitskiy G. P. Refleksiya / G. P. Shchedrovitskiy. // Izbrannye trudy. – M.: Sfera, 1995. – S. 485–495.

Сахно С.В.

Особенности рефлексии женщин, в условиях лишения свободы

В статье приведены результаты исследования особенностей рефлексии осужденных женщин в условиях исправительной колонии, определены уровни и типы рефлексии. Констатируется, что воспитательный процесс в пенитенциарных учреждениях может быть оптимизирован путем развития рефлексии у осужденных женщин. Источников – 12.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивные типы, факторы рефлексии, осужденные к лишению свободы, ресоциализация.

Sakhno S.V.

Features of reflection of women in detention

The article presents the results of studies of the reflection of female convicts in correctional colonies, defined levels of reflection. Stated that the educational process in the penitentiary institutions can be optimized through the development of reflection among female offenders. Sources – 12.

Key words: reflection, reflexive types, factors of reflection, convicted to imprisonment, resocialization.

Сахно Світлана Віталіївна – старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи Приазовського державного технічного університету, практичний психолог МК ДВНЗ "ПДТУ", м. Маріуполь

УДК 159.9

Сінко Л.О.

ОГЛЯД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В статті представлено вітчизняний та зарубіжний досвід аналізу соціально-психологічних проблем мігрантів. Визначено соціальні, культуральні, психологічні та інші проблеми адаптації вимушених переселенців в сучасних українських реаліях. Джерел – 9.

376

Ключові слова: міграція, вимушені переселенці, адаптація, ізоляція, депривація, особистість.

Постановка проблеми. В останні десятиліття міграція входить в ряд найважливіших світових проблем. Міграційні процеси в усьому світі, у тому числі й в Україні, досягли небувалих масштабів. Зміни в українському суспільстві за останні роки супроводжуються процесами, які значно впливають на зміну соціальної дійсності. Новим явищем для сучасної України стала вимушена міграція. Військово-політичні зіткнення, соціально-економічні кризи, етнічні конфлікти призвели до значного зростання чисельності біженців і вимушених переселенців, чим самим спричинили істотні зміни в настроях і світогляді людей, в їх способі життя, соціальних настроях. Психотравмуючі події, складна соціальна та економічна ситуація, в якій вони перебувають, призводить до психологічної та соціальної дезадаптації, зростанню конфліктності. Для подолання несприятливих наслідків стресової ситуації потрібна спрямована психологічна допомога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одна з головних проблем, з якою стикаються мігранти на новому місці проживання, це - проблема соціальної та психологічної адаптації, що представляє собою складний, багатоаспектний і часто тривалий процес, пов'язаний з переживанням мігрантами змін, культурних відмінностей, ізоляції та депривації. Інтерес фахівців до теми соціальної та психологічної адаптації мігрантів існує вже давно. Різні її аспекти досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними антропологами, етнологами, культурологами, соціологами, демографами, політологами, психологами та педагогами (В. В. Гриценко, М. М. Лебедева, В. М. Павленко, Є. І. Пивовар, Г. У. Солдатова, Т. Г. Стефаненко, Є. І. Шлягіна, Р. S. Adler, J. W. Berry, K. Oberg, P. H. Rack та ін.). Але ця тема недостатньо розроблена, особливо в її прикладному аспекті.

Відомо, що в ХХ столітті міграції з країн Азії та Африки в Європу, Північну Америку, Австралію придбали масовий характер. Тому, починаючи приблизно з 50-60 рр., зарубіжні психологи стали займатися дослідженнями причин і мотивів міграцій, психологічних проблем адаптації мігрантів до іншого культурного та природного середовища, вивченням психологічних особливостей у мігрантів різних поколінь [8]. Однак, як зарубіжні, так і вітчизняні автори недостатньо уваги приділяють психологічному середовищу як фактору успішної соціокультурної адаптації мігрантів.

Проблеми масового переміщення населення в пострадянському просторі і одне з найбільш соціально гострих його видів - вимушеного, придбали на початку ХХІ століття надзвичайно велике значення. Не випадково, що на державному рівні неконтрольована міграція офіційно визнана одним з питань державної безпеки країни.

Вивчення психологами даного суспільного феномена обумовлено також потребою подальшого розвитку теорії соціальної адаптації стосовно до зовнішніх та внутрішніх мігрантів, розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх прийому, облаштування, психологічної реабілітації з урахуванням накопиченого вітчизняного досвіду та міжнародної практики (Г. С. Вітківська, Г. Ф. Габдрахманова, С. Д. Щеколдін) [2; 4].

Мета статті - окреслити соціально-психологічні проблеми вимушених переселенців на території України.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Феномен вимушеної міграції є складним і багатогранним процесом, в якому протягом останнього десятиліття чітко

виражені етносоціальні та етнополітичні детермінанти. Поняття «міграція» взагалі і «вимушена міграція», зокрема, вбирають у себе цілий ряд термінів. До їх числа в першу чергу відносяться «біженці» і «вимушені переселенці».

Відповідно до прийнятих генеральною Асамблеєю ООН Міжнародною Конвенцією про статус біженців 1951 р. та Протоколом 1967 р. під терміном «біженець» розуміється «особа, яка в силу цілком обґрунтованих побоювань стала жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи за межами країни свого колишнього звичайного місця проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [7].

Українське законодавство у законі "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" визначає поняття внутрішньо переміщеної особи, як "громадянина України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру" [6].

При масової міграції населення із зони збройних конфліктів на території українських міст і областей з'являється велика кількість біженців і переселенців. В даний час відсутня достатня кількість коштів і можливостей для надання необхідної матеріальної і моральної допомоги. Існує дефіцит фахівців - соціальних працівників та психологів, що ускладнює організацію кваліфікованої соціальної та психологічної допомоги. Не організовані соціальні служби для профілактики дезадаптації самих переселенців і запобігання росту соціальної напруженості в зонах розселення біженців.

У біженців та переселенців є ряд складних різномірних проблем: матеріальних, соціальних, сімейних, особистісних. Їхнім сім'ям доводиться починати життя заново, змінюючи разом з місцем проживання свою спеціальність, соціальний статус, матеріально-побутові умови, коло спілкування.

Соціальна ситуація сім'ї та інших переселенців характеризується відсутністю постійного житла, втратою особистого майна, втратою роботи та соціально-професійного статусу, розривом соціальних міжособистісних відносин, відсутністю або недостатністю соціальної підтримки і захисту, важким матеріальним становищем.

Перший час після переїзду на нове місце проживання не вирішені життєві і побутові питання - житло, прописка, працевлаштування, матеріальне і фінансове забезпечення, влаштування дітей в дитячі установи. У ситуації побутової невлаштованості сім'ї, які мають дітей, змушені відразу змінити стиль життя. Така ситуація призводить до повної соціальної ізоляції дружин, відсутності для них можливості професійної самореалізації, налагодженню основних соціальних зв'язків, що є необхідним чинником соціальної адаптації та психологічного благополуччя.

Часта зміна тимчасового житла веде до відсутності стабільності, що також ускладнює налагодження соціальних зв'язків. Економічна ситуація погіршує складність становища біженців і зробила їх однією з найбільш соціально незахищених груп населення. Поява біженців в регіоні є одним з факторів, що підсилюють соціальну та міжнаціональну

напруженість. Переселенці-біженці, які проживають в міжнародних державах, відчувають "мікрокультурний шок" при потраплянні в нове мікросередовище, і з'являється реакція відторгнення "чужаків" у місцевого населення [1].

Складність реальної життєвої ситуації і перенесені стреси є причиною різних психологічних проблем і психічної дезадаптації. Ситуація вимушеної міграції - це складна стресова ситуація.

Вимушена стресогенність ситуації визначається психологічними правилами [9]:

- 1) травматичні переживання, пов'язані з військовими діями, збройними конфліктами, смертельною небезпекою, загибеллю близьких;
- 2) стресові переживання, пов'язані з втратою "минулого" і необхідністю починати все заново;
- 3) зміна місця проживання веде до зміни мікрокультурного середовища, мови, життєвого укладу, цінностей;
- 4) тимчасова розлука з родиною та близькими;
- 5) втрата соціального статусу, роботи, професії.

Психологічний стан біженців визначається невпевненістю в майбутньому, розгубленістю перед безліччю реальних проблем, тривогою за своїх близьких, розчаруванням у суспільстві та владі, коливаннями настрою - від збудження, агресивності до депресії, апатії. Сім'ї мігрантів частіше відчувають фізичні та емоційні розлади, відчувають меншу впевненість і меншу захищеність.

Наростання внутрішньої напруженості призводить до нервово-психічного зриву, конфліктів усередині сім'ї або агресії по відношенню до зовнішнього оточення. Відзначається розрив психологічного тимчасового простору - минулого життя з усіма його надбаннями, а перспективи майбутнього не визначені.

Серед реакцій особистості відзначаються: підвищена тривожність, психологічні розлади, невротичні реакції, депресії, психоз. Це супроводжується порушеннями соціальних зв'язків, міжгруповими конфліктами, ворожістю до нового оточення, злочинністю, пасивністю та ізоляцією.

У комплексі проблем, характерних для мігрантів, важливе місце займають психологічні наслідки депривації та ізоляції. Термін депривація увійшов в психологію завдяки англійському психоаналітику Джону Боулбі, який вважав, що результатами незадоволених в ранньому дитинстві потреб у материнській любові і турботі є затримки в емоційному, фізичному та інтелектуальному розвитку дитини. У соціології та соціальній психології цей термін став використовуватися в порівняльних дослідженнях різних соціальних верств суспільства. У сучасній науці можна виділити два аспекти дослідження соціальної депривації, які є важливими для розуміння психологічних проблем вимушених мігрантів. Перший пов'язаний безпосередньо з поняттям соціальної ізоляції як важливої характеристики депривації. У цьому випадку соціальна депривація визначається як недостатність контактів з навколишнім середовищем, що впливає на психічний стан людини і визначає порушення вже сформованих механізмів соціальної адаптації, які можуть призвести до депресії, важких неврозів і психозів. Чим більша їх ізоляція в новому соціокультурному середовищі, тим більш серйозні стають їх психічні розлади. Наприклад, є дані, що кількість психіатричних діагнозів зростає в залежності від тривалості і характеру ізоляції мігрантів [9].

Другий аспект відображений у широко відомій в соціальних науках теорії відносної депривації Т. Гурра. Її суть полягає в доданні вирішального значення проблемі реалізації базових потреб людини і значущості суб'єктивного сприйняття розбіжностей між ціннісними очікуваннями і нереалізованими можливостями, між очікуваним задоволенням потреб і дійсним їх задоволенням [3]. Емпіричні дослідження показують, що для вимушених мігрантів характерний високий ступінь фрустрації як базових потреб, так і потреб більш високого рівня, а також високий ступінь розбіжності між очікуваннями і реальною ситуацією.

Ступінь депривації та ізоляції, яку переживають мігранти, більшою мірою залежить від соціальних параметрів приймаючого суспільства, стверджує Г. У. Солдатова [9]. У вивченні їх взаємозв'язку зі стратегіями адаптації мігрантів західними вченими накопичено значний досвід. Зазначемо, що на успішність інтеграції мігрантів суттєво впливає сама міграційна політика приймаючої країни. Доведено, що не тільки стратегії адаптації, а й стан психічного здоров'я мігрантів залежить від політики, яка ведеться щодо імміграції.

Дослідження взаємин між мігрантами та місцевим населенням виявили ще ряд аспектів, що проливають світло на проблему адаптації. Серед лій аналізу за твердженням, Г. Ф. Габрахманової [4], найбільш актуальні наступні: рольова і статусна структури в контексті сценарію «господарі і гості», націленість на постійну або, навпаки, тимчасову взаємодію; дифузне або компактне розселення мігрантів; чисельне співвідношення меншин і більшості; ступінь включеності в суспільство (учасник або спостерігач) і наявність соціальної ніші для мігрантів; ступінь поширеності мігрантофобії [8].

Опиняючись в новому соціокультурному середовищі, у процесі взаємодії з місцевим населенням мігранти завжди відчувають труднощі, обумовлені відмінностями в традиціях, звичаях, установках, поведінці, ціннісних орієнтаціях, що сформувалися в різних умовах. У місцевого населення несхожість мігрантів викликає нерозуміння і роздратування, приводячи до виникнення взаємної нетерпимості і конфліктів. Сплеск міграційних процесів в останні роки в Україні сприяв тому, що в суспільстві поширилося нове негативне соціальне явище, особливий різновид ксенофобії - мігрантофобія. Неприйняття з боку приймаючого населення призводить до виникнення у біженців і вимушених переселенців ізоляціоністських установок і орієнтації на «своїх». Об'єднання мігрантів в групи часто прискорює і підсилює процес їх перетворення в стійкий об'єкт негативних соціальних установок.

Дослідження показали, що психологічні проблеми, зумовлені депривацією та ізоляцією, більшою мірою характерні для мігрантів, що проживають в компактних поселеннях. Допомога біженцям, які живуть компактно в центрах тимчасового розміщення, завжди пов'язана з вирішенням специфічних проблем і питання у тьму, наскільки виправдано таке розселення, не має однозначної відповіді. Поселення біженців та осіб, які шукають притулку, компактним способом, безперечно, має на перших порах ряд переваг для людей, що опинилися в іншому регіоні, без засобів для існування, даху над головою, без знання цінностей і культури. Однак, компактне розселення біженців полегшує їхнє життя в перший період перебування в іншій культурі, в подальшому може призвести до розвитку цілого ряду негативних наслідків як для громади в цілому, так і для окремо взятої особистості. Скупчення в одному місці безліч страждань, невлаштованих і обділених, призводить до так званого «ефекту гетто» [1]. Він виражається в деградації особистості, погіршенні взаємин між людьми, зростанні думок біженців про те, що їх повинні утримувати матеріально. Перекладання на інших почуття відповідальності за своє життя і життя сім'ї призводить до того, що у біженців з центрів

тимчасового розміщення виникає ефект «вивченої безпорадності», що викликається пасивністю поведінки, втратою особистого контролю над ситуацією. У будь-якому випадку, навіть незважаючи на негативні психологічні наслідки, тимчасове розміщення біженців в спеціальних центрах може бути виправдане вже тим, що виявляється єдиною можливістю дати людям дах над головою і дозволяє їм вижити фізично. Але для того, щоб людина вижила як особистість, необхідні спеціальні дії, які б стимулювали силу власного «Я» людини: заохочення активності біженців, їх участі у прийнятті рішень, можливості впливати на життєві події [3]. Зокрема, на такі фактори успішної адаптації вказує В. А. Тишков.

Результати дослідження Г. Ф. Габдрахманової показують, що відносини російськомовних вимушених мігрантів з місцевим населенням також складаються не кращим чином: не виправдовуються надії на теплий прийом на історичній батьківщині. Російські вимушені мігранти характеризують представників місцевого населення в Центральній Росії як байдужих, холодних, ледачих, заздрісних, лицемірних, грубих, продажних, неуважних. Лише незначна кількість переселенців відзначають, що у місцевих жителів є позитивні якості: чуйність, добродушність, порядність. У свою чергу, в очах місцевих жителів вимушені переселенці виглядають агресивними, дратівливими, нервовими, недоброзичливими, недовірливими, невпевненими, забитими, пристосованцями, зарозумілими, нахабними. Подібні уявлення відображають високий ступінь взаємного неприйняття і загострюють відносини між мігрантами та місцевими жителями, що є важливим фактором, який ускладнює соціокультурну адаптацію. За спостереженнями В. С. Вітківської, відсутність повноцінного спілкування і взаємодії з місцевим населенням призводить до виникнення характерного для більшості мігрантів почуття відчуженості, непотрібності [4].

Емпіричним шляхом підтверджено, що показники соціальної адаптації біженців і вимушених переселенців групуються в шість взаємопов'язаних блоків: соціальні, економічні, соціально-демографічні, правові, соціокультурні, соціально-психологічні [8].

Соціальні показники. Незважаючи на складнощі трудової зайнятості, які відчувають і місцеві жителі, і вимушені мігранти, у останніх рівень безробіття вище. Більше половини вимушених мігрантів при досить високому рівні професійної освіти працюють не за фахом, знижуючи свій професійний статус і мають тимчасову роботу. Соціальні показники дають підставу стверджувати, що має місце низький ступінь соціальної адаптації вимушених мігрантів в нових умовах проживання.

Економічні показники. У суспільній свідомості поняття «біженець», ототожнюється з поняттям «чужий», «прийшли». Вимушені мігранти - «непрохані гості» на новому місці поселення, тому головним економічним завданням, яке прагнуть вирішити мігранти - мати постійне житло. Це одна з тенденцій, що підтверджує їх прагнення до осілості в регіоні.

Соціально-демографічні показники. Наявність мігрантів із регіонів, що мають відмінності в культуральному аспекті призводить до змін у соціальному складі місцевого населення та демографічних показниках. Соціальна адаптація на новому місці поселення є для більшості частини переселенців неминучою, а це означає, що процес формування соціальних, соціокультурних та психологічних відносин буде здійснюватися з урахуванням присутності значної групи вимушених переселенців. Проблеми здоров'я та його підтримки мають велике значення, як для місцевих жителів, так і для вимушених мігрантів.

Правові показники. Переселенці отримують статус вимушених мігрантів, що характеризує специфіку їх положення і соціальних ролей, «виконавцями» яких вони мимоволі

е. Проблема отримання статусу є найбільш значущою для вимушеного мігранта, тому він забезпечує підтримку його цивільних прав. Однак умови отримання цього статусу - такі, що далеко не всі його отримують. Але й ті з мігрантів, хто отримав статус вимушеного мігранта, не змогли використати його повною мірою для задоволення своїх потреб. Вимушені мігранти ущемлені у своїх правах, пов'язаних з вимушеним переселенням.

Соціокультурні показники. Соціальна взаємодія вимушених мігрантів з місцевими жителями має різноманітні, у тому числі духовні та неформальні підстави. При цьому взаємодія проявляється інтенсивніше між вимушеними мігрантами та місцевими жителями, ніж усередині вимушених мігрантів.

Більшість очікувань вимушених мігрантів при їх переміщенні на нове місце проживання не виправдалися. Серед них - ті, які пов'язані з правами людини, зі статусом вимушеного мігранта, вони не були підкріплені відповідними соціально-правовими заходами. В результаті - процес вживання вимушених мігрантів в нові умови супроводжується проблемами і суперечностями, які пов'язані зі зниженням рівня життя, соціального статусу. Незважаючи на все це, вони все-таки мають позитивну динаміку на рівні суб'єктивних умов, носіями яких є люди (мотиви, позиції, устремління). Позитивні можливості середовища у мігрантів зв'язуються з відчуттям безпеки за своє життя, головним чином, хорошими відносинами з оточуючими людьми, з терпимістю до культурних відмінностей.

Висновки. Дослідницька діяльність у висвітленій проблемі дає підстави стверджувати, що в умовах вимушеної міграції актуальність регіональних комплексних досліджень цього процесу є актуальною, вони повинні бути максимально наближені до вирішення проблем вимушеної міграції в сучасних умовах.

Результати дослідження дозволили зробити висновок про те, що пристосування до нового оточення, до нового соціального середовища - найбільш складна і болюча для мігрантів частина загального процесу адаптації в місцях розселення. У вивченні чинників успішної соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів слід враховувати те, що негативний вплив на процес адаптації можуть надавати як зовнішні (політичні, економічні, культурні тощо) умови, так і індивідуальні, у тому числі психологічні особливості мігрантів.

Література

1. Айрапетов В.С. Социальная адаптация вынужденных мигрантов и беженцев // Вестник Российской Академии наук. - 1993. - Т. 63. - № 10. - С.889-893.
2. Витковская Г. Беженцы в России // Рос. обозрение. - 1994. - № 18/19.
3. Вынужденная мигранты и государство / Отв. ред. В.А. Тишков. - М.:1998. - 308 с.
4. Габдрахманова Г.Ф. Социокультурная адаптация беженцев и вынужденных переселенцев в Республике Татарстан. - Казань, Ин-т истории АНРТ, 2003. - 146 с.
5. Гриценко В.В. Роль индивидуальных различий в процессе адаптации вынужденных мигрантов // Психология беженцев и вынужденных переселенцев: опыт исследований и практической работы. - М.: 2001. - С. 123-124.
6. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
7. Конвенція 1951 року про статус біженців у запитаннях та відповідях // <http://unhcr.org.ua/uk/component/content/article/9-stati-na-ukrainskom/86-konvencija>

8. Прокушева Н.В. Стратегии социокультурной адаптации беженцев и вынужденных переселенцев в Республике Бурятия // Вестник БГУ. - Вып.12. - Сер.5. - Улан-Удэ: Изд.-во БГУ. - 2006. - С. 168-178.
9. Солдатова Г.У. Социокультурный подход в практической психологии вынужденных мигрантов. // Психология беженцев и вынужденных переселенцев: опыт исследований и практической работы. - М.: 2001. - С. 16-19.

Транслітерація

1. Ajrapetov B.C. Social'naja adaptacija vynuždennyh migrantov i bezhencev // Vestnik Rossijskoj Akademii nauk. - 1993. - T. 63. - № 10. - S.889-893.
2. Vitkovskaja G. Bezhency v Rossii // Ros. obozrenie. - 1994. - № 18/19.
3. Vynuždennaja migranty i gosudarstvo / Otv. red. V.A. Tishkov. - М.:1998. – 308 s.
4. Gabdrahmanova G.F. Sociokul'turnaja adaptacija bezhencev i vynuždennyh pereselencev v Respublike Tatarstan. - Kazan', In-t istorii ANRT, 2003. - 146 s.
5. Gricenko V.V. Rol'individual'nyh razlichij v processe adaptacii vynuždennyh migrantov // Psihologija bezhencev i vynuždennyh pereselencev: opyt issledovanij i prakticheskoj raboty. - М.: 2001. - S. 123-124.
6. Zakon Ukraїni "Pro zabezpechennja prav i svobod vnutrishn'o peremishhenih osib" // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
7. Konvencija 1951 roku pro status bizhenciv u zapitannjah ta vidpovidjah // <http://unhcr.org.ua/uk/component/content/article/9-stati-na-ukrainskom/86-konvencija>
8. Prokusheva N.V. Strategii sociokul'turnoj adaptacii bezhencev i vynuždennyh pereselencev v Respublike Burjatija // Vestnik BГУ. - Вып.12. - Сер.5. - Улан-Удэ: Изд.-во БГУ. - 2006. - С. 168-178.
9. Soldatova G.U. Sociokul'turnyj podhod v prakticheskoj psihologii vynuždennyh migrantov. // Psihologija bezhencev i vynuždennyh pereselencev: opyt issledovanij i prakticheskoj raboty. - М.: 2001. - S. 16-19.

Сіпко Л.О.

Обзор социально-психологических проблем вынужденных переселенцев в современной Украине

В статье представлены отечественный и зарубежный опыт анализа социально-психологических проблем мигрантов. Определены социальные, культуральные, психологические и другие проблемы адаптации вынужденных переселенцев в современных украинских реалиях.

Ключевые слова: миграция, вынужденные переселенцы, адаптация, изоляция, депривация, личность.

Sipko L.O.

Overview of social and psychological problems of internally displaced persons in modern Ukraine

The article presents domestic and foreign experience analysis of socio-psychological problems of migrants. Social, cultural, psychological and other problems of adaptation IDPs in modern Ukrainian realities were defined.

Key words: *migration, internally displaced persons, adaptation, isolation, deprivation, personality.*

Сірко Людмила Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології психологічного факультету Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

УДК 159.963.9.163.

Сірко Р. І.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ

В статті досліджуються проблеми професійної підготовки спеціалістів з практичної психології у спеціалізованих навчальних закладах системи ДСНС. Аналізується зміст навчального плану та базових навчальних програм, розроблених автором.

Ключові слова: *навчальна програма, юридична психологія, експериментальна психологія, професійно-екстремальна підготовка.*

Постановка проблеми. Актуальність вирішення проблеми професійної підготовки спеціалістів з практичної психології до діяльності в особливих умовах зумовлена збільшенням екстремальних ситуацій в Україні, їхнього рівня складності. Стихійні лиха, техногенні катастрофи, масові заворушення, підривна діяльність терористичних організацій загрожують нормальному функціонуванню суспільства і призводять до гострих психічних захворювань та розладів нервової системи людей. Саме тому одним із пріоритетів державної політики у сфері цивільного захисту є вирішення проблеми доступності психологічної допомоги для різних верств населення, які потерпіли від наслідків надзвичайних ситуацій. Внаслідок цього постала нагальна необхідність у великій кількості психологів і соціальних працівників, які, в свою чергу, мають отримати психологічні знання як із загальних психологічних, так і спеціальних екстремально-психологічних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел показав, що проблемі фахівця, задіяного в екстремальних умовах діяльності приділяється достатня увага [1,2,3,4,5,8,11,12]. Розглядаються особливості поведінки людини у надзвичайних ситуаціях різного типу техногенних та природних катастроф [4, 8]; вивчається аспекти поведінки людини при терористичних актах та паніки у натовпі [1,2,12]; аналізуються психотравмуючі чинники та їх вплив на психіку індивіда в екстремальних умовах [1,2,3,5,6,12]; досліджуються психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності персоналу при виконанні задач в умовах, що потребують гранічної мобілізації фізичних психологічних та моральних якостей особистості [2,7,10,11,12,14]; вивчаються психічні стани (страх, фобії, висотна ейфорія, апатії, тощо), які виникають у фахівців у надзвичайних ситуаціях [1,3]; розробляються методи регуляції і саморегуляції психічних станів у екстремальних умовах [9,12]; аналізуються стрес-фактори, які впливають на ефективність професійної діяльності [1,3,5,9,12]; впроваджують новітні технології у психологічну екстремальну підготовку працівників [2,7,9,10,12,14].